

Araştırma Makalesi / Research Article

Tekniğin Devleti Hazırlayan Politik Ontolojisi*

Mehmet Kaya Yaylalı¹

Öz

Bu makalede, devletin oluşumunu hazırlayan teknik bilginin epistemolojik kırılımı tarihsel ve kuramsal bir perspektiften hareket edilerek tartışılmıştır. Bu tartışmada siyaset felsefesindeki devletin kökeni nedir teorilerine katkı sağlayacak biçimde, tekniğin insan yaşamındaki dönüştürücü ve belirleyici etkisi ontolojik bir düzlemde hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, yaşamın dışsallaştırılması pozitif uzamda yer tutma, insanın eylemselliğiyle paralel üretme ve forma sokma pratiği olarak devletin oluşumuna dair öncül bir hazırlık sürecini tanımlar. Bu sürecin başlangıcı ve belirleyicisi olarak tanımlanabilecek Neolitik dönemde mimari, dil vb. tüm insana dair düşünsel ve fiziksel üretim süreçleri birer teknik olarak kültürden daha hızlı gelişim göstermiştir. Endüstriyel Devrim ise insan ve teknik arasındaki ilişkide bir kırılma yaratmış, insan ve teknik arasındaki ilişki teknoloji kavramıyla yeniden tanımlanmış ve devlete bakış açısı tüm bu dönüşümlerden etkilenmiştir. Tanımlanan etkileşim dahilinde devlet ve teknik bilginin epistemolojik kırılımı tarihsel, karmaşık ve çok yönlüdür. Teknik bilginin teknolojiye dönüşmesi ise devletin oluşumu üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur ve bu etki modern dönemde de devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknik, Yaşamın Dışsallaştırılması, Neolitik, Epistemoloji, Devlet.

Political Ontology of Technique Preparing The State

Abstract

In this article, the epistemological breakdown of technical knowledge that prepares the formation of the state is discussed from a historical and theoretical perspective. In this discussion, the transformative and determining effect of technology on human life has been tried to be explained from an ontological perspective, in a way that will contribute to the theories of what is the origin of the state in political philosophy. In this context, the externalization of Life defines a preliminary preparatory process for the formation of the state as the practice of occupying a place in positive space, producing and shaping in parallel with human activity. Architecture, language, etc. in the Neolithic period, which can be defined as the beginning and determinant of this process. All human intellectual and physical production processes have developed faster as a technique than culture, the Industrial Revolution has created a break in the relationship between humans and technology, the relationship between humans and technology has been redefined with the concept of technology, and the perspective on the state has been affected by all these transformations. Within the defined interaction, the epistemological breakdown of state and technical knowledge is historical, complex and multifaceted. The transformation of technical knowledge into technology has had a significant impact on the formation of the state, and this impact continues in the modern period.

Keywords: Technology, Externalization of Life, Neolithic, Epistemology, State.

* Bu makale, Prof. Dr. Ali Çağlar danışmanlığında, "MÖ II. Binyılda Anadolu'da Devlet ve Kanun Geleneği" başlığıyla Mehmet Kaya YAYLALI tarafından Hacettepe Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi Doktora Programı'nda yapılan tez çalışmasının verilerinden üretilmiştir.

¹ Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi Doktora Programı, kayayaylalar@yahoo.com, <https://orcid.org/0009-0007-4233-0429>

Atıf/Cite as: Yaylalı, M. K. (2025), Tekniğin devleti hazırlayan politik ontolojisi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2025, 43 (1), 162-184.

© 2025 Hacettepe Üniversitesi.

EXTENDED SUMMARY

This study embarks on a comprehensive exploration of the theoretical and conceptual underpinnings of how technical knowledge and its tangible manifestation, technology, have propelled humanity's trajectory toward the formation of the state. Moving beyond traditional, singular explanations for state origins, this research posits that technique, understood as an externalization of life itself, played a pivotal role in the transformative shift from a state of "becoming" to a state of "being" during the Neolithic Revolution. This pivotal shift is conceptualized as a "stabilization relationship," signifying the transition from fluid, less structured social arrangements to more permanent, settled forms of existence. Central to this transformation is the intricate connection between *praxis* – the realm of action, specifically the political – and the interwoven forces of technique and technology. This nexus acts as a catalyst, driving the evolution of political practice into formalized politics and its subsequent institutionalization. The earliest manifestations of this institutionalization can be observed in Neolithic architectural settlement models, which, propelled by technological advancements, evolved in complexity and scale, ultimately culminating in the rise of urban centers. This transformative process, which started with the Neolithic and is thought to have caused the urban revolution in Mesopotamia in the IVth millennium BC, triggered the emergence of the polis, that is, the city, and at the same time democracy in Ancient Greece in the VI th century BC. Cities, which offer a sustainable life by being self-sufficient in political, economic, social and cultural terms, have been both determining with the role of subject and determined with the role of object as the output of the production of space as a result of a fixation relationship. A key consequence of this drive towards self-sufficiency is the transition from heterarchic, non-hierarchical, horizontal, and often primitive relational dependence, or the characteristic of coordinated living, to hierarchical structures. This transition reflects the resolution of the ancient philosophical problem of *cosmos* (order) – the inherent challenge of establishing and maintaining order – into a state of orderliness achieved through *kozmein*. This state of orderliness, within the dialectic of *Gemeinschaft* (community) and *Gesellschaft* (society), facilitated the transformation of the heterarchic community into a structured society, characterized by its integration through rules, laws, and customs, all geared towards the pursuit of shared goals, ideals, and purposes.

This study also makes a significant contribution to the existing body of knowledge by offering a novel and nuanced perspective on the role of technique in the emergence of the state. While conventional theories often emphasize political, economic or social determinants as primary drivers of state formation, this research underscores the critical and often overlooked influence of technique in shaping human practices and societal organization, ultimately paving the way for the state's emergence. By introducing and examining the concept of the "stabilization relationship" and its profound connection to the transformative dynamics of the Neolithic Revolution, this study illuminates the often-unrecognized power of technique in shaping the course of human history. Furthermore, by meticulously tracing the evolution of architectural models, from rudimentary Neolithic settlements to the intricate urban structures of later periods, this research demonstrates the complex and evolving relationship between technology and institutionalization. This detailed analysis fills a crucial gap in the existing literature by providing a more comprehensive and holistic understanding of how technique, through its diverse manifestations and applications, has significantly influenced the trajectory of human political organization. It challenges traditional, single-factor analysis and offers a more nuanced, multi-faceted perspective on the complex processes involved in state formation.

Methodologically, this study adopts a rigorous theoretical and conceptual analytical framework, drawing upon insights and perspectives from a range of disciplines, including political science, philosophy, history, archaeology, and anthropology. It critically examines both historical and philosophical perspectives on the intricate relationship between technique, technology, and the state, employing a multidisciplinary approach to unravel the complex interplay of factors that have contributed to the emergence and evolution of the state. This interdisciplinary lens allows for a more holistic and nuanced understanding of the multifaceted nature of state formation, moving beyond the limitations of single-discipline perspectives.

In terms of the key concepts and terminology used, this research draws upon a diverse array of sources to support its theoretical arguments and provide empirical grounding for its analysis. These sources include historical texts from various periods and civilizations, philosophical works that grapple with the concepts of order, society, and the state, archaeological findings that offer tangible evidence of past human settlements and technological advancements, and anthropological studies that provide insights into the social organization and cultural practices of

different societies. By integrating these diverse sources, the study aims to provide both empirical evidence and robust theoretical frameworks for understanding the crucial role of technique in the development of human societies and the ultimate formation of the state.

The key findings of this article reveals that technique, as an externalization of life and human ingenuity, played a pivotal and often underestimated role in the transformative shift from "becoming" to "being" that characterized the Neolithic Revolution. This transition, marked by the establishment of settled communities, the development of agriculture, and the domestication of plants and animals, triggered profound changes in social organization, economic structures, and political arrangements. The study highlights the crucial importance of architecture as a key manifestation of technique, demonstrating how it facilitated the development of increasingly complex urban centers, served as a symbol of political power, and contributed significantly to the institutionalization of that power. Furthermore, the research demonstrates that the connection between technique, technology, and the state is not static but rather has evolved and intensified over time within the process of urbanisation. The Industrial Revolution, with its unprecedented technological advancements, further strengthened this relationship, leading to the emergence of the modern state as a complex and powerful "life machine," characterized by its extensive reach and influence over individuals and societies.

As a conclusion this study claims that technique, as a fundamental and inherent aspect of human existence and expression, has been a primary driving force in the development and evolution of the state. Its pervasive influence can be clearly observed in the transition from nomadic hunter-gatherer societies to settled agricultural communities, the subsequent rise of urban centers as hubs of economic and political activity, and the gradual but inexorable institutionalization of political power. The study underscores the critical need for a multidisciplinary approach to fully comprehend the intricate and multifaceted relationship between technique, technology, and the state, drawing upon insights from a wide range of fields to provide a more complete and nuanced analysis of this crucial and often-overlooked aspect of human history and social development.

Building upon the findings and conclusions of this study, several avenues for future research are recommended. Further investigation into the specific ways in which technique has shaped the development of different types of states throughout history, across diverse geographical regions and cultural contexts, would be invaluable. It is also suggested that future research explore the ethical implications of the ever-increasing influence of technology on modern states, particularly in relation to individual liberties, social justice, and the potential for surveillance and control. By deepening our understanding of the complex and dynamic relationship between technique, technology, and the state, we can be better equipped to navigate the challenges and opportunities of the modern world and work towards the creation of more just, equitable, and sustainable societies. This research also emphasizes the importance of continued interdisciplinary collaboration in the study of state formation, recognizing the complex interplay of factors that contribute to this fundamental aspect of human social and political organization.

GİRİŞ

Siyaset Biliminde devletin kökenini açıklamaya çalışan farklı teoriler vardır. İlkel toplumlarda göçebeler-yerleşikler, çiftçiler-çobanlar ve halk-yöneticiler gibi farklılaşmaların zamanla eşitlikçi yapıyı bozarak devletin ortaya çıkışına zemin hazırladığını öne süren ve devleti kazananın kaybeden üzerinde kurduğu otoriteyle özdeşleştiren Kuvvet ve Mücadele Teorisi (Duguit, 1954; İbn-i Haldun, 2016; Oppenheimer, 1997;), Devletin ailelerin büyüyüp gelişmesi sonucunda ortaya çıktığını savunan Aile Teorisi (Aristoteles, 2017; Eberhard, 1944; Frangipane, 2002), Devlet mekanizması ile canlı organizmalar arasında benzerlik ilişkisi kurarak devleti toplumsal ve kolektif bilinçle yaşayan ve ölümlü niteliğiyle öne çıkaran Biyolojik Teori (Espinosa, 1878; Platon, 2017), insanların doğa durumundan akıl ve iradeleri yoluyla bir uzlaşma ya da sözleşme kapsamında devlete ulaştığını savunan Sosyal Sözleşme Teorisi (Hobbes, 2017; Locke, 2012; Rousseau, 2017) ve devletin ortaya çıkışını altyapı-üstyapı ilişkileri gibi ekonomik gerekçelere bağlayan Ekonomik Teori (Marx, 1973; Politzer, 2012) temel kuramsal yaklaşımları temsil eder. Ancak bugün ulaşılan tarihsel veriler ışığında sayılan hiçbir teorinin devletin kökenine dair tek başına evrensel bir yasa oluşturamayacağı, devletin kökeninin tek bir belirleyici ya da dinamiğe bağlanamayacağı, aksine devletin birden fazla etmenin ya da belirleyicinin karmaşık etkileşimi sonucunda ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Anılan tartışma (Claessen vd., 1984) eksenindeki bu çalışmada, devlet açığa çıkarılan bir kurumsallaşma teknolojisinin çalışma prensiplerini içeren ve tarihsel devamlılık ve bağlılık içermesi gerekmeyen siyasal bir teknolojinin sosyal yapılanmadaki etkisi olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu etkinin sonucu devletin merkezileşmiş bir meşru sosyo-politik örgüt olarak ortaya çıkmasıdır. Dolayısıyla devletleşme aslında yeni bir sosyal yapılanmanın bağımsız bir organizasyon olarak ortaya çıkması değil, toplumsal olanın bünyesinde bulunan bir potansiyelin teknik ve teknoloji etkisindeki karmaşık bir mekanikle belirmesidir. Bu çalışma ile devleti ortaya çıkaran ve bünyesinde denge ile devinim yani mekanik barındıran karmaşık etkileşim süreci değerlendirilecek; bu sürecin en önemli belirleyicisi olduğu düşünülen insanın teknik ile kurduğu ilişkinin tarihsel ve kuramsal analizi yapılacak ve devleti ortaya çıkaran insan pratiklerinin teknik ve teknoloji ile kurduğu bağ tarihsel ve felsefi bir perspektiften ele alınmaya çalışılacaktır. Tanımlanan analizi içeren çalışmanın birinci bölümünde teknik bilginin mitoslara yansıyan anlamı ve insan ile olan ilişkisi betimlenecek, ikinci bölümde tekniğin epistemolojik olarak kırılması siyaset felsefesine yansıyan kavramlar ve olgular üzerinden tartışılacak, üçüncü bölümde yaşamın dışsallaştırılması sonucu insanın teknik ile yeryüzünde yer tutması ve sabitlenmesinin siyaset açısından tetikleyici etkisi değerlendirilecek, dördüncü bölümde tekniğin özellikle mimari ile ivmelenen kurumsallaştırma etkisi devletleştirme mekaniğinin öncül bir aşaması olarak tartışılacak ve devletleşme mekaniği kavramsal, felsefi ve tarihsel düzlemde interdisipliner (disiplinlerarası) ve multidisipliner (çok disiplinli) bir yöntemle açıklanacaktır .

Yöntem dahilindeki amaç, devletin kökeni tartışmasında tekniğin belirleyici ve dönüştürücü etkisine dair tarihsel ve kuramsal bir analiz yapmaktır. Bu analiz için insanın teknik ile güçlenen siyasal pratiğinin nasıl siyasete dönüştüğü çözümlenmeye çalışılmıştır. Devleti hazırlayan bu dönüşüm süreci kuramsal olarak değerlendirilerek kurumsallaşmanın kaynağını oluşturan sabitlenme ilişkisi arkeolojik verilerle desteklenmiş ve siyaset teorisi, felsefe ve arkeoloji literatürü bakımından teorik bir çalışma ortaya konulmuştur.

1. TEKNİK BİLGİNİN MİTOLOJİK KAYNAĞI

Pre-Sokratik dönemin temel sorusu “arkhé”nin yani herşeyin kaynağı olan ana maddenin, mutlak olanın ve her şeyin temeli olan varlığın ne olduğudur. Bir kozmoloji sorunu olarak tanımlanabilecek olan bu problematik evrensel bir şifre yaratılarak düzensizlik ya da kaostan düzenlilik ya da kozmos durumuna geçen doğanın hangi dinamikler doğrultusunda bu sonuca ulaştığını kavrama hedefiyle (peri physeos)¹ ele alınmıştır. Devlet de bu düzenlilik durumuna dair değişim ve akış içerisinde ortaya çıkan bir hareketin nihai sonucu olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede arkhé sorusuna bulunan cevapların ortak özelliği sadece soyut ya da somut bir nedensellik ilkesine dayandığına bakılmaksızın temel bir ahlaki üst norm ya da anlatı biçiminde kozmosun düzenlilik durumuna normatif bir açıklama getirme çabasıdır (Vlastos, 1947).

Bu çabaya dair üst anlatıların kurgulandığı Antik Yunan Mitolojisinde, henüz insanoğlu yaratılmamış ve düzenlilik durumu sağlanmamış iken teolojik alanın baş aktörleri tanrılar ve titanlardır. Bu iki mitolojik taraf arasındaki savaş sırasında titan olmalarına karşın tanrıların tarafına geçen Prometheus (öngörülü titan) ve Epimetheus (öngörüsüz titan) titanlara yani bir anlamda kendi türlerine yaptıkları ihanetin bir karşılığı olarak tanrılar tarafından ödüllendirilir. Bu ödül özü toprak ve ateşten oluşmuş tüm canlıları baş tanrı Zeus’un bahsettiği özellikler ya da yeteneklerle donatmaktır. Efsaneyi Platon’un Protagoras Diyalogları üzerinden okuyan Stiegler (1998, s.187-188) aslen Prometheus’a tebliğ edilen canlıları niteliklerle donatma görevinin öngörüsüzlüğü, gaffları, hata yapması ve unutmamasıyla tanınan Epimetheus’un ısrarlarıyla iki kardeş arasında bölüştürüldüğünü tespit eder. Ancak hatayı ve unutmayı temsil eden Epimetheus her zamanki gibi yine hata yapmış ve doğanın verdiği nimetleri ölümlüler arasında bölüştürürken hayvanlara cömert davranmış; güç ve sürat gibi esaslı nitelikleri insan dışındaki canlılara vererek tüketmiş ve böylelikle insanı unutup niteliksiz bırakmıştır. Bu noktada insanoğlunun mitolojik tasavvur içerisinde öznelik durumu asli değil periferik, silik ve belki de bir anlamda en başından başlayarak arızı bir süreç işletiminin ürünü olarak tasvir edilmiştir. Bu hatanın düzeltilmesi adına Prometheus insanların doğada çıplak ve savunmasız kalmalarını engellemek için Olimpos Dağındaki Hephaistos’un atölyesine giderek ateşi çalar ve Athena’dan yaratıcılık yeteneğini alır. Bu hırsızlık olayı ise tanrılara karşı işlenen günahlar ya da hatalar zincirinin bir diğer halkasını oluşturmuş, teolojik alandaki insan özneliğinin ontolojik pozisyonunu hatalar sarmalındaki bir arızalı sürecin yani hatanın başka bir hatayla kapatılmasının sonucuna dönüştürmüştür.

Hatanın asli sorumlusu Epimetheus olsa da onun yerine Prometheus ceza çekmiş, insan ise aslında bir hatalar zincirinin sonucu olarak rastsal biçimde tanrısal yaratıcılık vasfına yani teknik düşünme ve pratize etme kabiliyetine sahip olmuştur. Ancak insana bahşedilen bu özellik de dünyanın döngüsel çatışmalardan sıyrılarak düzenlilik durumuna evrilmesine yetmemiş, Zeus bu durumdan endişelenmiş ve insana en yüce değerler olan adalet ve saygı gibi erdemler vermiştir ki Zeus’un içine düştüğü bu kaygılı pozisyonun sebebi antropomorfik (insansı) bir yaklaşımla hatalı bir durumun düzeltilmesi saikiyle hareket etmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu noktada, hikâyenin asli özelliği doğa ve insan ayrımı yapmayan bir yaklaşımla başı ve sonu olmayan bir düzensizlik (kaos, discordia) ya da “kriz” durumunun (Negri, 2003 s.69-144; 2005) ortaya çıkardığı riskin Prometheus tarafından öngörülerek hayatta kalmak ve varlığını korumak adına Promethean yani öngörülü, ereksel, yaratıcı ve bilinçli bir karar alınmasıdır. Kararın aksiyonu getirmesi, aksiyonun reaksiyonla karşılanması sürecin antropomorfik (insansı) bir düzlemde varlıktan (being) daha çok oluş (becoming) ile yani oluş ve eylemle ilgili olduğunu akla getirir. Oluş ve eylem ise teknik ile iç içe geçmiş kavramlardır. Prometheus’un aldığı karar

Tanrıların galibiyetiyle Titanların aleyhinde sonuçlanan bir çatışmada kazanan tarafında yer almaktır. Hikâyedeki bir diğer nokta Epimetheus'un öngörüsüzlüğünden kaynaklı biçimde ortaya çıkan rastsal atmosferin sonucu olarak insanoğluna bahşedilen tanrısal teknik kabiliyetin tahmin edilemezliğidir; yani tekniğin Epimethean yönüdür. Dolayısıyla, bu mitolojik hikâyeye dahilinde bir düzenlilik (concordia) durumundan daha ziyade bir düzensizlik ya da hata durumunun sonucunda tanrısal bir vasıfla donatılan insanoğlundan bahsetmek yerinde olacaktır. Charles Darwin'in (1876) doğal seçim mekanizmasını esas alan biyolojik evrim teorisi de potansiyel sistem gelişimlerini öngöremeyen ve anlamını mitolojik bir hikâyeden alan Promethean (öngörülü) iddiası ve Epimethean (öngörülemez) kuramsallığıyla yukarıda bahsedilen mitos bağlamında eleştirilmiştir (Ohno,1978). Bu eleştirinin modern ya da Promethean mirasa sahip insanın bilimsel pratiklerine yansıyan kısmı ise sınırsız bir egosantrik özne olarak tanımlanan insanın sınırsız dönüştürme ve eyleme kapasitesiyle dengesizlik, düzensizlik ve katastrofun daimî nedeni olacaktır (Nasr, 1995 s.67).

Öyle ki, Antik Yunan Mitolojisiyle ilintilendirilmesi tartışmalı olan (Bréhier, 1963; Burnet 1952) Sümerlerin Lahar ve Aşnan mitosu üzerinden insanoğlunun akılca ve bedence çelimsiz bir canlı olarak yaratıldığını vurgulayan Hooke (2002, s.37) insan anlamına gelen İbranice sözcüklerden "enoş" sözcüğünün etimolojik analizini yaparken sözcüğün zayıf ve hasta anlamına gelen bir İbranice kökten geldiğini ifade eder ve insanın güçsüzlüğünü ve güvenilmezliğini ön plana çıkarır. Bu noktada insan her iki mitosta da mükemmel bir tanrısal üretim sürecinin sonucu olmaktan daha ziyade tanrısal iradenin üretiminden memnun olmadığı ve evrende kendisine verilen rolü tam anlamıyla gerçekleştiremeyen bir arızı ya da eksik pozisyona sahiptir. Doğa ile insanın birbirinden ayrışması da bu arızı sürecin bir sonucu gibi gözükmektedir. Bu tartışmanın günümüz siyaset felsefesindeki yansıması ise Transhumanizm ve Posthumanizm kavramları üzerinden yürütülmektedir. Örneğin Transhumanizm temelde Aydınlanma Çağı'nın fikirlerini miras alır ve biyolojik, teknolojik ve bilişsel değişiklikler yoluyla insan özelliklerini iyileştirmeye ve değiştirmeye yönelik bir program üzerinde çalışan antropolojinin konusu insana odaklanır. Posthumanizm ise insanı yaşadığı katastrofik tarihsel geçmişten dolayı ayrıcalıklı bir etik, yasal ve ontolojik statüden yoksun bırakarak onu dünyadaki flora ve faunasında yer alan diğer özne ve nesnelere eşit hale getirir. Posthumanizm bu noktada insan ile diğer canlıları birbirine yakınlaştıran ve aralarındaki sınırların bulanıklaşmasına yol açan bilimsel keşif ve yapay zekâ gibi istisnai teknolojilerin belirleyiciliğini önceler ve etik ve biyolojik insan merkezci antropolojiyi reddeder. Bu reddiyeğin bir sonucu olarak insan Transhumanizm eksenindeki istisnai statüsünü kaybeder ve teknoloji ile kurduğu ilişki oranında Technological Humanism (Teknolojik İnsancılık) kavramı dahilindeki teknolojik ve negantropolojik² insan olarak tanımlanır. Tanım dahilinde insan bir özne olarak doğal, fizyolojik ve bilişsel özelliklerini geliştirmek için yeterli ve gerekli teknolojik potansiyeli geliştirmeli ve eylemliliğiyle bu teknolojileri kullanmalıdır (Merzlyakov, 2022).

Bu tartışmada akla şu soru gelir: Antropomorfik (insansı) nitelikleri haiz tanrı figürleriyle süslenmiş Sümer ve Antik Yunan Mitolojisinden insanın dünya üzerindeki eylemlilik ve etken öznellik durumunun maksimize olduğu Antroposen³ Dönemine (Le Cain, 2015) geçiş yani bir anlamda mitolojinin nesneliliğinden epistemolojinin özneliliğine dönüşüm yukarıda tanımlanan mitolojik anlatı ile ne derece bağlantılıdır?

Bu soru antroposentrik yani insan merkezli dünya tahayyülünün çözümlenmesi adına önemli bir adımdır. Yaklaşık 7 milyon yıl önce ilk bipedalizm (iki ayak üzerinde yürüyebilme kabiliyeti) özelliği gösterdiği iddia edilen insansıların (Guy, 2022; Harcourt Smith, 2010;

Lieberman, 2010 s. 61) Prometheus'un aldığı kararda olduğu gibi hayatta kalmak adına girdikleri mücadeleye pragmatik ama arızı bir morfolojik değişime uğraması ya da evrim geçirmesi olsa olsa bir mükemmelleşme değil bir adaptasyon olarak tanımlanabilir. Bu adaptasyon doğal seleksiyon (seçilim) yöntemiyle gerçekleşen bir mükemmelleşmeye değil ancak fonksiyonel bir optimizasyona denk gelir. Keza biyolojik evrimi de tetikleyen unsur insanoğlunun fiziksel aktivitesine ilişkin hayatta kalma içgüdüünün kronolojik etki ile biyolojik bir sonuç doğurmasından başka bir şey değildir. Fiziksel adaptasyonun hayatta kalmak adına yeterli olmadığı bir dünyada insana dair düşünsel ve bilişsel bir adaptasyonun sağlanması yani akışa ya da olana uyum sağlamak yasa (nomos) (Herakleitos, 2005: DK. B 33) anlamına gelir ve bu adaptasyon mitolojik bağlamda insanoğluna bahşedilen teknik kabiliyetin bir sonucu gibi gözükmektedir. Devlet de aslında bu bütünsel teknik kabiliyetin epistemolojik ve teknolojik organizasyon kabiliyetine dönüşümünü simgeler. İnşa edilen yapısal devlet Spinoza'nın (2011) tabiriyle "potentia agendi"nin yani bireyin eyleme geçme gücünün bir ürünü iken, potentia (iktidar) bu gücün yapısal bir unsura dönüşümü ile birlikte gelen durma, stabilleşme ve kendine dair mevcudu koruma erekli halini temsil eder. Bu noktada form pozitif uzamı, boşluk negatif uzamı ve iktidar forma sokma eylemliliğine denk gelir. Devletin Spinoza'nın (2011) tabiriyle generique tanımını yapabilmek için ise onun yapısal gelişimini izah edebilecek dinamik sürecin en yakın aktif süreçsel eylemiyle (causa proxima) yani durduğu ana dair görüntüsüyle değil inşa edilme sürecine dair pratiklerle açıklanması gerekmektedir. Bu gereksinimin karşılanması için ayrıcalıklı anlara dair pozlardan physis akışındaki kesitlere yani eylemlilik içeren süreçlere doğru yönelim ve bunların analizi ile gerçekleşecektir. Bu noktada İnsana dair eylemlilik içeren en önemli süreç olan tekniğin epistemolojik kırılımına ve teknolojiye odaklanılacaktır.

2. TEKNİK BİLGİNİN EPİSTEMOLOJİK KIRILIMI

Kökeni Yunanca olan "tekhne", dışsal bir müdahaleye uğramaksızın kendini varlığa getiremeyen ve öncesi var olmamasına karşın zaman zaman farklı biçimlerde görünürlük kazanan şeylerin ortaya çıkartılmasını sağlayan anlamındadır (Heidegger, 1998 s.18). Bu kapsamda potansiyel olanı açığa çıkartma ya da varlığa getirme pratiğindeki kabiliyet olan tekhne salt zanaat ile ilgili değil aynı zamanda estetik sanatlarla, pratikle, deneyimle kısaca bilişle ilgili de bir kavramdır (Heidegger, 1977). Antropolojik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde ise teknik, insani bir edim olarak amaca ulaşılmasını sağlayan bir araç olarak tanımlanabilir. "Tekhne" (pratik bilgi, beceri, deneyim) ve "Logos" (teorik bilgi) arasındaki ilişki ise aslında Sokrates ve Platon'dan beri bir tartışma konusudur ve yerleşik olan felsefi anlayışın dönüşümünün temel tetikleyicisidir. Logos (teorik bilgi) ile kurulan bağın temelinde tekhne ile kuramsallaşan bir üretim sistematığının yerleşikleşmesi yatmaktadır. Bu üretim maksimizasyonu sürecinde salt nesne odaklı değil kültür odaklı bir üretim de yaşanmıştır. Kültür odaklı üretime odaklanan Descola (2013) kültür ile doğa (physis) arasındaki ayrıma (büyük bölünmeye) dikkat çekerek sürecin Aristoteles ile başladığına ve Hristiyanlığın insanı önceleyen teolojik söylemiyle ivmelendiğine vurgu yapar ve doğayı düzenli, tabiat kanunlarına tabi ve insanı da kapsayan bir varlıklar topluluğu olarak tanımlar. Bu nesnel bütünlüğünün temel özelliği ise kendini gerçekleştiren ve sınıflandırılabilen bir yapıya sahip olmasıdır.

Tanımlanan tartışma sonucunda tekniğin ontolojik temeli ve derinliği olmadığı gerekçesiyle Becoming (Oluş) ve Being (Varlık) arasında yapılan (appearance V essence) felsefi ve bilimsel temelli kati ayırım 18. yüzyıl başı ve 19. yüzyıl sonunda temelden değişmiş, her iki kavram bir bütünselin ilişkisel ve dinamik öğeleri olarak tanımlanmaya başlamıştır. Teknolojiyi analiz eden Stiegler'e (2016) göre de pratiğin öznesi bakımından insan ve teknik birbirinden

ayrılmaz iki fenomendir ve yaşamın insanlaştırılması (hominization) ve teknikleştirilmesi (technicisation) bütünselleşmiş bir hibrit aktiviteyi tanımlar. Bu hibritleşmenin Canguilhem (2008) ve Leroi Gourhan (1993, s.90) için hayatın yapaylaştırılması ile boyut değiştirdiği düşünülmektedir. Bu değişim süreci insanoğlunun tarihsel olarak farkına varamadığı bir teknik boyutu keşfini, kendi yaşamı ve varoluşuna ilişkin yükselen insiyatifini, tekil ve orijinal yaşam dinamiğine kavuşmasını yani Poiesis'ten (varlığa getirme) Tekhne-logos'a (açığa çıkarma) geçişini beraberinde getirmiştir. Tekhne-logos yani teknoloji aşamasındaki tecrübe ise tekniğin teorik bilgi, mantık, akıl, deneysellik ve toplumsal evrenle yani logos ile kurduğu ilişkide birincil amacına bağlı doğrudan etki ve sonuçlar yanısıra öngörülemeyen sosyal, çevresel ve kompleks neticelerle karşılaşmasıdır (Kranzberg,1986 s.545).

Bu kompleks neticelerden biri olarak dil, imperatif yani emredici ve tahakküm kurucu niteliği ile ön plana çıkar. Bu niteliğiyle dil teknolojinin insanoğlu üzerinde kurduğu egemenliğin en önemli göstergelerinden biri haline gelir. Dilin yarattığı bu baskı sadece soyut düşünüş biçimini değil soyut düşünüşün bir çıktısı olarak vücut bulan her türlü üretim sürecini de etkisi altına almaktadır. Bu noktada dil bir enformasyon aktarımından daha ziyade bir buyruk ve ifade biçimlendirme sistemi olarak tarihsel ivmelenmede önemli bir dinamiktir. Keza uygarlığın ve toplumların evrimsel değişim ve dönüşüm süreçlerinde birbirinden farklı paradigmlar belirleyicidir. Ve dil gibi araçların düzeyi tarihte öncelikle ilkel ve tarım toplumlarının örgütsel yapısının ve mekânsal organizasyonunun ortaya çıkmasında temel dinamiktir. Devlet de bu kapsamda dil gibi araçları aktarımsal düzenlilik durumunu inşa etmek ve korumak adına araçsallaştıran ve dilin yazıya yani bir teknolojiye dönüşümünde de etken olan organizasyonel bir çıktı olarak tanımlanabilir.

Devletleşmeyi tetikleyen organizasyonel bir çaba olarak yerleşik hayata geçiş ya da kolektif geçici yerleşmenin mimaride MÖ 10. Binyılda yani Neolitik⁴ ile gerçekleştiği görülür (Banning, 2011; Scham, 2008). İlk sistematik yazılı kaynakların ortaya çıkışı ise MÖ 3400-3300'de (Kramer,1999) yani yerleşik hayattan neredeyse 7000 yıl sonrasını bulur. Tekniğin evrimine dair bu uzun zaman aralıklarının kısalması tekhn'e'yi logos ile bütünleştiren Rönesans ve Aydınlanma Çağı ile başlar; Sanayi Devrimi ile bu zaman aralıkları kısalarak devam eder. Kronolojik aralıkları kısalan paradigma dönüşümünü en iyi izah eden model Nikolai Dimitrieviç Kondratieff (2010) tarafından tasarlanan Uzun Dalga Modelidir. Teknolojik paradigma değişimlerini ele alan bu iktisadi modele göre zaman aralıkları gün geçtikçe daha da daralan ya da yakınlaşan her teknolojik paradigma değişimi sonrasında ekonomi toparlanma-refah-resesyon-depresyon olarak tanımlanabilecek yaklaşık 50 yıllık bir döngü yaşanır. Her bir döngü kendisini kıran yeni teknolojik paradigma değişimiyle yeniden toparlanma-refah-resesyon-depresyon sürecine girer ve bu dönüşüm süreklidir (Kondratieff, 2010). Diyalektik olarak değerlendirildiğinde bir süreklilik ya da devamlılık arz eden Uzun Dalga modelinde her büyüme-yükseliş süreci aslında kendisini takip eden bir küçülme-düşüş sürecine gebedir.

Bu sürekli dönüşüm sürecini daha önce felsefi açıdan değerlendiren Spinoza'nın (2011) öz ve varoluş (essence V existence) temelinde analiz ettiği kendini sürekli yeniden üreten, ifade eden ve böylelikle dışavuran eylemlilik hali "Causa Immanentia" ile yani tanrıya içkin kılınan varyasyon üretme kapasiteli sonsuz yapısalılık ve eylemlilik yani eylem olduğu sürece "quatenus, conatus" (Scruton, 2002 s.94) var olunabileceği önermesini içeren felsefi bir kırılmayı beraberinde getirmiştir. Bu noktada her varlık bir varlıkta kalma stratejisi (Eksen, 2009 s.17) olarak yani "quatenus, conatus" için tüm potansiyelini aktive eder ve bu durumunu sürdürülebilir kılmak için mevcudiyetini koruma ve güçlendirme eğilimi gösterir (Spinoza, 2011

s.137). Baker (2011, s.100) bu durumu her varlığın kendi gücü ölçeğinde varlığını sürdürmeye çalışması olarak tanımlar ve yok oluşu bir dış nedene bağlar.

Nietzsche'nin ebedi döngü (ewige wiederkehr, eternal return) çevresinde daimi yineleme, sonsuz dönüş, bengi dönüş kavramsallaştırmalarına denk gelen bu dinamik sürecin betimleyicilerinden olan Deleuze ve Guattari ise sabit bir "varolma" (being) durumu yerine tekrarı (repetition) yani bir davranış ve bakış açısı olarak birbirinin yerine geçmeyen tekillikleri (Deleuze, 2014 s.1) ve farklılığı (difference) yani her oluşun farklar arasındaki bir farktan başka bir şey olmadığını (Deleuze, 2014 s.68) esas alan "oluş" (becoming) kavramsallaştırmalarını ve "varlığın bütünselliği" (univocity of being) teorisini felsefi analizlerinin merkezine yerleştirmiştir.

Stiegler ve Ross (2017) bu ilişkinin sonucu olarak ortaya çıkan teknolojik gelişim sürecini kalıcı (devamlı) inovasyon "permanent innovation" olarak tanımlar. Üretim ilişkileri bakımından üretim ve rekabet optimizasyonu olarak tanımlanabilecek bu süreç tekno-bilimsel (techno-scientific) bir savaş bağlamını işaret eder. İnovasyon sürecini ele alan Leroi Gourhan (1993, s.169) ise bu süreci teknolojik gelişimin yarattığı kartopu etkisine (snowball effect) bağlar. Bu teknik dönüşüm sürecinin bir sonucu olarak doğa ile insanoğlu arasındaki bir metabolik yarılma (metabolic rift) (Marx, 1981; Burkett ve Foster, 2006) biçiminde tanımlanan bu entropik süreç sosyal, ruhsal, dilbilimsel, politik, ekonomik, dinsel, epistemolojik, hukuksal, metafiziksel ve biyolojik eksenlerdeki kopuşları, varyasyonları ve bir sistem krizini de beraberinde getirmiştir. Bu durum bir anlamda tarihsel birer özne olduklarını kavrayamayan insan için stabil olan dünyanın hep yeninin peşinde olan kapitalist üretim sürecine teslimiyetini temsil eder. Bu teslimiyetin temel belirleyicilerinden olan tekniğin devletleşme pratikleri üzerindeki etkisinin çözümlenmesi ise organik bağımsız yaşama formundan (organic living being) bağımlı ve inorganik organize yaşayamama formuna (organized inorganic non living being) dönüşüm sürecinin yani proleterleşme aşamalarının çözümlenmesi adına tercih edilmiştir. Örneğin Heidegger (2018, s.2) bu teslimiyet sürecinin varlık sorusunun unutulmasıyla başladığını ve metafizik düşünme biçiminin baskınlık kazanmasıyla ivmelenerek devam ettiğini öne sürer. Bu ivmelenme neticesinde varlığın sahip olduğu hakikat ya da anlam birincil değerini kaybetmiş ve Marx'ın (1966, s. 33-36) deyişiyle bir metalaştırma (commodification) mutasyonu yaşanmıştır. Stiegler ve Ross (2017, s.388) bu mutasyonun sonucu olan teknolojik kapitalistleşme sürecini biosphere'in evriminde etkin olan çevreye zararlı, kitlesel yok oluş odaklı, anthropos (insan) özneli Antroposen (Antropocene) çağının diğer bir bakış açısıyla kapital (sermaye) özneli ve ekonomik büyüme odaklı Capitalosen (Capitalocene) çağının sınırlarına ulaşılması ve modern teknoloji kavramsallaştırması üzerinden okur.

Herbert Marcuse (1998), bilim ve teknik arasındaki ilişkinin bir çıktısı olarak teknolojik aklın modern toplumda nasıl egemen bir güç haline geldiğini analiz ederken insan ihtiyaçlarının ve değerlerinin değil verimliliğin ve üretkenliğin teknolojik aklın temel düşünme biçimi olduğunu savunur. Bunun sonucu bireysel özgürlüklerin ve sosyal adaletin zedelenmesidir. Peki modern dünyayı etkisi altına alan, insanın her türlü üretim sürecini etkileyen ve logos ile kurduğu bağ ile teknolojiye dönüşen teknik, yaşamın içerisinde nasıl belirleyici olmuştur? Hangi mekanizma ile insan soyut düşünme ve problem çözme kabiliyetini yaşamın içine sokmuştur? Bu sorunun cevabı insanın tarihsel gelişimindeki bilişsel tecrübesini bir teknik olarak dışsallaştırması üzerinden okunmalıdır.

3. YAŞAMIN DIŞSALLAŞTIRILMASI OLARAK TEKNİK

İnsan, yaşamı dışsallaştırabilen teknik bedeni sayesinde alet ve dil gibi dışsal araçları kullanabilen ve çevresiyle etkileşime girip onu dönüştürebilen soyut düşünme kabiliyetine sahip bir canlıdır. Peki Dışsallaştırma (exteriorisation, externalisation) süreci ne zaman başlamıştır? İnsanın dışsallaştırmaya dair temel evrimsel dönüşümü bipedalizmin (iki ayaküstünde durma) bir sonucu olarak üretme kapasitesine sahip ellerine kavuşmasıdır. Bahsedilen dönüşüm tanımlamasında ellere kavuşma sözcüğü belleğin dışsallaşması sürecinde ellerin fonksiyonel nitelik kazanmasına atıfla yani işlevsel başparmağı aracılığıyla alet yapabilen Homo Faber'i (Leroi Gourhan,1952) tanımlamak amacıyla özellikle seçilmiştir.

Marx (Aktaran Foster ve Burkett, 2000 s.412-413) bu dönüşümü Yunanca organon sözcüğüne atıfla aletleri ve bedensel organları kapsayan doğal teknoloji kavramsallaştırmasıyla okur ve aleti vücudun inorganik uzantısı olarak tanımlar. Bu biyolojik dönüşüm nesneyi eşyalaştıran pratikler evreninin oluşumunu sağlamış, deneyimi maddileştirmiş (Stiegler, 2012 s.19) bir bellek dönüşümüne yol açmış ve insanoğlunun dünyayı değiştirme kapasitesindeki bir kırılmayı temsil etmiştir. Bu kırılma birbiriyle ardışık olan mobilizasyon, özgürleşme ve dışsallaştırma aşamaları üzerinden insan evriminin mekaniği olarak tanımlanır (Leroi Gourhan, 1993 s.25-26). Danto (1963; 1965) bu değiştirme ve dönüştürme kapasitesini 2 tür eylemlilik hali üzerinden çözümler. Danto'ya göre temel eylem "basic action" birincil olarak fiziksel aktivitenin ya da bedensel fiilin doğrudan etkisi sonucu ortaya çıkan bir eylemlilik durumunu ifade eder. Örneklendirmek gerekirse asansör düğmesine basılması temel bir eylemdir. Temel olmayan eylem ise "non basic action" asansörün düğmesine bağlı olarak asansörün kata çıkması olarak tanımlanabilir. İnsanın temel olmayan eylemler üzerindeki asli etkisi temel eylemle dolaylı bir nedensellik bağı oluşturmasıdır.

Bu dolaylı nedensellik bağı daha önce Heidegger (1998, s.12) tarafından 4 aşamalı bir süreç üzerinden analiz edilmiştir. Heidegger kurban ayininde kullanılan bir gümüş kadeh üzerinden yaptığı etimolojik ve semantik analizinde işlenmemiş ham gümüşü "causa materialis", söz konusu gümüş kadehin aldığı şekli "causa formalis", kadehin hammadde ve tipolojisini belirleyecek ayini "causa finalis" ve kadehi yapan ustayı "causa efficiens" kavramı üzerinden tanımlar. Bu kavramlar arasındaki ilişkiyi karşılıklı bir etkileşim çerçevesinde değerlendiren Heidegger'e göre nedenselliğin etkenlik ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Keza causa sözcüğü etimolojik olarak değerlendirildiğinde "casus" ya da "cadere" yani dış müdahale olmaksızın beliren bir ortaya düşme eylemiyle ilgilidir. Bu eylemde bir nedensellikten daha çok 4 aşamalı ve karşılıklı bir borçlanma ilişkisi söz konusudur (1998, s.13-14). Borçlanma kavramının Heidegger açısından anlamı potansiyeli ortaya çıkararak vücut buldurma, perde arkasından perdenin önüne getirme veya gizli iken görünür kılama olarak tanımlanabilir. Yani teknik, bir borçlandırma ve açığa çıkarma sistemi olarak aracı ve amacı aynı anda kapsar.

Bu kapsamda, bir açığa çıkarma tekniği olarak yaşamın dışsallaştırılması ve dolaylı nedensel bağlarla sosyal bir makineye (social machinery) dönüşmesi toplumun ve teknolojik organizasyonun gelişimi yani tekniğin evrimiyle yakından ilintilidir (Leroi Gourhan, 1993, s. 206). Bu ilişki biyolojik evrim ile teknolojik evrim süreci arasında başlangıçta gözlemlenen paralellik de açıklar niteliktedir (1993, s.64-65).

Biyolojik ve teknik evrimi ele alan bir diğer isim Latour'dur. Latour'un (2009, s.154-155) bilim ve tekniğin toplumdaki uzaklaşmasını anlatan ağ teorisi büyük bölünme kavramsallaştırmasıyla dışsallaştırılan bir teknik çıktıya yani toplumsala odaklanır. Toplumsalı bir

ortaklık kurma pratiği üzerinden ele alan Latour (2021, s: 20) durağan (statik) ve devingen (hareketli) olmak üzere 2 tür ortaklık kurma teknolojisi olduğuna atıfta bulunur. Yazara göre durağan ortaklıkların temel sosyal bilim kuramsal çerçeveleri kapsamında analiz edilmesi mümkün iken devingen yani sürekli yapılandırılan ortaklıkların kültür/doğa dikotomisine bağlı şekilde dinamik biçimde gerçekleşmesi ve insan merkezli olması itibarıyla isabetli bir analize tabi olması zordur. Latour'un (2021) bu tespiti kompleksleşmiş bir Büyük Veri "Big Data" varlığının periferiden çıkarılması hedefi güder. Hedefe ulaşılması için yapılması gereken ise yerleşik sosyal teorinin araçlarını yani parametrelerini bağlamsal veri kümülatifini esas alarak yeniden inşa etmektir. Bu inşa sürecinde öncelikle yapılması gereken topluma ilişkin üst anlatılmış bağımsız organizma tanımlamasını irdelemektir. Bu irdeleme çokluklardan daha ziyade sürekli değişen ve yenilenen bir ağsallık kapsamında birbiriyle ilişkiselliği ve etkileşimi bulunan aktantların (insan ve insan olmayan aktantların, eyleyenlerin) karmaşıklığını çözümlenmek anlamına gelir. Ve her ilişki ve etkileşim birbirinden farklı bir tercüme gerektirir. Çözümlemede tekliklerden biri olan ve toplumsal bilinçdışı alanı regüle eden (düzenleyen) ajan nesnelere, ürettikleri imaj (temsil) ve ilüzyonlar (yanılsama) üzerinden analiz edilmesi temel bir önceliktir. Bu imaj ve ilüzyonları teknoloji ve mitoloji ekseninde çözümleneyen Boyd ve Crawford (2015, s.200) geniş veri kümelerinin gerçeklik, nesnellik ve kesinlik aurası yarattığını, daha önceleri mümkün olmayan kavrayışlar ürettiğini ve bu kavrayışları bilgi ve anlayışı yüksek formlar içinde sunduğunu savunur. Teknoloji ve mitoloji ekseninde dışsallaştırılan kültür de bu yüksek kavrayışın sonucu olan formdur. Ancak soyut bir tasarım yeteneği olan alet yapabilme ya da nesnelere işlevselleştirme (kullanma) ve dönüştürme yetisi teknoloji ile kavuştuğu pratik sonuçlarına karşın kültürel ve manevi alanı da kapsayan bütünsel bir tatmine imkân vermemiştir. Stiegler (1998) bu durumu teknolojinin kültüre oranla daha hızlı bir gelişim göstermesine bağlar ve hayatı hareketliliğin (Leroi Gourhan, 1993, s.26) keşfi olarak nitelendirir.

Leroi Gourhan bu hareketliliği değerlendirirken ikili bir gerçekliğe dayalı döngüsel işleyiş mekanizmasını çözümlenme arayışına girer. Leroi Gourhan'a göre (Gourhan'dan aktaran Audoze, 2002, s.277-306) fiziksel kontekst olan dış dünya ya da ortam milieu extérieur (external milieu) bireyin doğa ile kurduğu ilişkinin bir sonucu olarak doğal çevreyi, materyal kültürünü ve diğer gruplara dair düşünceleri temsil eder. İç dünya ya da ortam milieu intérieur (internal milieu) insanoğlunun tarihsel nitelikli tecrübe ve yaşamışlık kümülatifinin bir sonucu olarak biriken ve biriktirilen ortak hafızası yani kültürel ve entelektüel kapasitesine denk gelir. Bu kapasitenin bir sonucu olan milieu technique (technical milieu) teknik ortam birikime (accumulation) yani tecrübe ile aktarılan kümülatif tecrübelerle bağlı gelişim gösterdiğinden öncül edinimler hiçbir zaman zayıf olmaz. Bireye dair iç ve dış bağlam üzerinden analizini geliştiren Leroi Gourhan transmission (aktarım) ve diffusion (yayıma) aşamalarının bir sonucu olarak innovation (teknolojik gelişmenin) inovasyonun yaşandığına vurgu yapar (Audoze, 2002). Bu noktada teknolojik pratikler sadece dışsal baskıya reaksiyon olarak değil teknoloji pratisyenlerine dair içsel dinamikler çerçevesinde de ilerleme gösterir. Kısaca insan iç ve dış dünyanın yani kültür ve coğrafyanın etkisi altındadır.

Derrida'nın (1999, s.70) çağ ve devirlere atıfla kullandığı (epoch) ve (era) sözcükleri bahsedilen karşılıklı etkileşimde bir eklentiler ya da ekler tarihini tanımlar. Bu döngüsel ve karşılıklı etkileşim sürecinde insan bir yandan ürettiği alet üzerine kültürel birikimini yansıtırken bir yandan da teknoloji sayesinde dış dünyayı kendi sınırları içerisine çekmiş ve kapsamış olur (Stiegler, 1998, s.64-65). Heidegger (1998, s.25) bu kapsama sürecini daha önce çerçeveleme (gestelt) kavramıyla tanımlamıştır. Heidegger'in (1998, s.20-22; 2000) çerçevelemesinde

teknoloji bir açığa çıkartma ve çağırıcı görevlendirme pratiğidir. Bu pratikte tüm kaynaklar teknolojinin emrine amade, yükümlü ve hazır (bestand) vaziyettedir. Potansiyel olan kaynakların açığa çıkartılması ise çözümlenme, dönüştürme, depolama, dağıtım ve dağıtım yapılanın tekrar döngüye sokulması anlamına gelir. Baraj üzerinden örneklendirmek gerekirse teknolojik bir üretim süreci sonrasında barajın bir nehir üzerine inşa edilmesi ile nehir baraja yükümlü kılınır ve baraj nehiri kapsar.

Devleti bu teknolojik kapsama niteliği üzerinden okuyan Deleuze ve Guattari (1988) egemenliği sadece içerisine alabildiği şeylere hükmetme niteliği ile tanımlar. Bu tespitler ışığında insanoğlunun nesne odaklı doğrudan değiştirme ve dönüştürme kabiliyetinin salt maddi temelli bir açıklama ile izah edilemeyeceği kristalize olur. Leroi Gourhan'a (1993) göre ise insan tarafından işlenmiş ya da işlevselleştirilmiş nesne hayatın tam merkezinde doğa ile kurulan doğrudan ilişkinin kanıtıdır ve doğaya karşı verilmiş bir cevaptır. Bu cevap bir meydan okuma biçiminde Poesis ile birlikte varlığa getirmeden farklı olarak Tekhne-logos ile doğanın yapısını ve zamanla ilişkisini düzenleme eylemini içerir.

Tekhne-Logos birlikteliğini irdeleyen Canguilhem (1992) ise evrensel yasaların üst anlatılaştığı teknoloji paradigmasını ve söylemin tahakküm kurduğu bağlamı tarihsel bir analize tabi tutar. Ona göre bilginin öncül süreci olan biliş, temelde insanoğlunun teknik kabiliyeti çerçevesinde yaşadığı hayat tecrübesinin bir sonucudur. Logos ile kurulan bağ olarak tanımlanabilecek teknoloji aşaması ise tekhneye dair bilişin genelleştirilerek bilgileşmesi (generalization) ve üretim sürecinde bireye dair tekil bir zihinsel işletim sürecinin değil ve kitlesel üretim sürecinin ortaya çıkmasıdır.

Kitlesel üretim sürecinin kapitalizm ile ivmelendiği bir bağlamda teknoloji eleştirisi yapan Weber (2008, s.35) teknolojinin doğaya adaptasyon aşamasında araçsallaştığına vurgu yapar. Bu adaptasyon sürecinde temel saik doğanın gizeminin çözülmesi adına dış dünyanın sınırlarının tespit edilmesi ve içselleştirilmesidir. Bu bir anlamda kutsiyet atfedilen gizemli dünyanın şifrelerinin çözülmesi (de-mystification) ve dünyanın büyüünün bozulmasıdır (disenchantment of the world). Bu bozulmanın sonucu olarak teknoloji ve metafizik tarihsel süreç içerisinde bir kördüğümüne dönüşmüştür.

Marx (1973) için dünyanın büyüünü bozan teknolojik pratikler yaşamın dışsallaştırılması temelli etkinliklerdir. Teknolojinin insanoğluna kattığı değiştirme ve dönüştürme kabiliyetindeki en önemli özellik ise üretilen ürün, nesne ve alet ile kurulan ilişkiselliğin içerisinde gizlidir. Sosyal artı olan ürünün bireyle olan ilişkisi bir karşılıklılık prensibine dayanır. Marx'ın (1973) yabancılaşma (entfremdung, alieanation) üzerinden tanımladığı ürün ve üretici arasındaki karşılıklı ilişkide, ürünü üreten birey gelişen teknoloji ile ürün üzerindeki değiştirme ve dönüştürme kabiliyetinden yoksun kalmış ve aşırı uzmanlaşmanın beraberinde getirdiği sınırlılıklar dâhilinde hareket ederek ürün ile olan yaratıcı bağını koparmıştır. Bu bir anlamda bireyin teknolojik üretme, işleme, değiştirme ve dönüştürme yeteneğinin dışavurumunun (externalize) verimlilik ve karlılık odaklı kapitalist hedeflere kurban edilmesidir. Bu noktada ürettiği ya da dönüştürdüğü nesne ya da ürün üzerine kendisini yansıtmak isteyen bir anlamda Maslow'un (1943) ihtiyaçlar hiyerarşisinde self actualization (yaratıcılık dışsallaştırmasıyla kendini gerçekleştirme) aşamasına gelmek isteyen birey için, aşırı uzmanlaşma gerektiren modern teknoloji bir engel teşkil eder. Teknolojiyi kullanarak kendini gerçekleştiremeyen ya da ürettiği ürün üzerindeki düşünsel katkısı sınırlı olan birey için nihai aşamada kendine, işine ve etrafına yabancılaşma ise kaçınılmazdır. Marx'ın (1973) otomasyona (automation) benzettiği yaşamın dışsallaştırılması sürecinde exosomatic yani beden dışı aparatlanma gelişiminin

sıçrayışıyla birlikte bozulma yaşanmıştır. Bu bireyin tekrarlayan (repetitive task) iş süreçleri nedeniyle tabiatına dair özelliklerinden uzaklaşması ve teknik üretim yapan bir öznenen mekanik bir nesneye dönüşmesi anlamına gelir. Bu noktada özneye (belirleyici) dönüşen üretimin nesnesi (belirlenen) olan birey insandışılaştırılarak (dehumanization) eylemsiz kimliğinin yüzeyselliği ile ön plana çıkar. Devletleşme mekaniği de aslında ulaştığı nihai aşama olan devlet aygıtıyla bir sabitlenme ilişkisine denk gelir. Birey ise tarihsel öznesi olduğu teknik üretim sürecinin evrilmesiyle bu sabitlenme ilişkisinin öznesi iken devlet teknolojisinin nesnesine dönüşür. Bu bir anlamda bireyin teknik ile kurduğu ilişkinin bir sonucu olarak ürettiği devletleşme mekaniğinin belirleneni olmasıdır. Biyolojik ve teknolojik evrimle ortaya çıkan bu süreç modern insan Homo Sapiens Sapiens için Sanayi İnkılabına kadar humanization (insanlaştırma) olarak devam etmiş ancak sonrasındaki kısa tarihsel süreçte dehumanization'a (insandışılaştırma) dönüşmüştür (Haslam, 2006 s. 252-264; Johnson, 2011 s. 483). Özne-nesne ilişkiseliliği üzerinden teknolojiyi analiz eden Marx (1973) ise sadece özne için üretilen bir nesneden değil aynı zamanda nesne için de bir öznenin yaratıldığına vurgu yapar.

Bu kuramsal çerçeve ışığında, devletin açığa çıkarılan bir kurumsallaşma modeli olarak yaşamın dışsallaştırılmasıyla ortaya çıktığı, teknolojinin çalışma prensiplerini içerdiği ve birden çok ereksel olmayan eylemin sonucunda oluştuğu söylenebilir. Dolayısıyla devletleşme aslında yeni bir sosyal yapılanmanın bağımsız bir organizasyon olarak ortaya çıkması değil toplumsal olanın bünyesinde bulunan bir potansiyelin teknik ve teknoloji etkisindeki karmaşık bir mekanikle bir düşünsel ve fiziksel üretim çıktısı olarak belirmesidir.

4. DEVLETLEŞME MEKANIĞİNİN KÖKENİ

Teknik yaratıcılığın dışsallaştırılması olarak forma sokma, üç boyutlu düşünme ve üç boyutlu üretebilme kabiliyetinin bilişsel kapasiteden bilgiye dayalı epistemolojik kapasiteye dönüşümüyle ortaya çıkan şekillendirme ihtiyacı, tekil nesnelere tüm dış nesnelere dünyasına ulaşan bir döngüsel süreç, yenilenen ve yinelenen sonsuz edim, iktidarın tarihsel süreçteki değişen ve dönüşen aygıtları sayesinde güncellediği bedensel ve mekânsal tahakküm mekanizması, pozitif uzamın inşası olarak tanımlanabilir. Teknik, felsefi açıdan Herakleitos'un akışla tanımladığı, Parmenides'in sabitlikle ve değişmezlikle sınırlandırdığı Zenon'un ise hareketin bulunmadığını kanıtlamaya çalıştığı being (varlık) ve becoming (oluş) tartışmasında (Burnet,1952) eylemlilik halinin kurumsallaşmış ve vücut bulmuş sonucu olarak izah edilebilir. Arkeolojik ve antropolojik bir perspektiften bakıldığında being (varlık) ve becoming (oluş) tartışmasındaki öncül süreç beden ilk kez dışarı taşmasıyla ortaya çıkar. Dışarı taşıma durumu ise nesne ile, alet ile ya da dış dünya ile kurulan ilişkisellikte pasiflikten aktif duruma edilgenlikten etkenliğe geçmeye, dönüştürme ve değiştirme potansiyeline işaret eder. Çağdaş siyaset kuramına ilişkin tartışmalarda da temelde bu ilişkiselliğin geniş bir terminoloji üzerinden tartışması yürütülür. Bu noktada teknik kabiliyete sahip insanın yaşamı dışsallaştırarak kullandığı teknik dönüştürme kapasitesi aslında nesnelere ve paradigmalara dair dış dünyanın temel ve asli belirleyicisi gibi gözükmektedir.

Tanımlanan bu kuramsal çerçevenin bir neticesi olarak teknik yetisi ile eyleme ve dönüştürme kapasitesine sahip olan insan dışsal dinamiklerle yaşam bulan devlet ya da organizasyon pratiği sayesinde aslında sonu olmayan bir döngüsel devinim (continuous and endless process, structure is never be complete) içerisine yani yapılaşma sürecine girmiştir. Devininin başlangıcında ise bir durma, askıda kalma ve sınır belirleme (territorialisation) pratiği bulunur. Bu durma ya da toprak (dışıl mekân) üzerinde pozisyon alma ve mekân yaratma

eğiliminin kendi fiili ve simgesel sınırlarını yarattığı aşama Neolitik'tir. Neolitik akışkan çoklukların sabit tekliğe dönüşümü ve egemenin ilk mimari teknoloji ile yerleşikleşmiş ve mekânla ilişkilendirilmiş kapsama fiilidir. Bu özelliğiyle durma ve denge oluşturma sürecini temsil eden Neolitik'te bir kapalı sistem yaratma ve denge oluşturma eğilimi gözükmemektedir. Tanımlanan bu denge yaratma ve stabilleşme eğilimi formsuz, akışkan, gamsız, sıvı bireyleri katı, gamlı, durağan ve formlu hale sokma ereğine yani bir kapalı sistem oluşturma gayesine sahiptir. Urfa ili sınırlarında yer alan Göbeklitepe'nin (Bkz. Şekil 1) MÖ 10.bin yıllara tarihlendirilen ilk iskânında da görülen bu mimari sabitlenme, kompleksleşme, kapalı sistem oluşturma, bütünleşme; bilişsel bir taşma hali sonrasında gelen sembolizme dayalı bir durma ve sınırlarını yeniden çizme halini de simgeler. Örneğin MÖ 9700-8700 aralığına tarihlendirilen Jerf El Ahmar'da da (Bkz. Şekil 2) ortak bir kamusal alana sahip dairesel mimari tasarım ve sınırlandırmanın karşımıza çıktığı görülür. Göçebeliliğin akışkan ve sıvı bireyleri yerleşik hayatın bu öncül aşamasında katılışır ve mekânla ilişkiseliliği kuvvetlenir. Bu süreç eril ve işinsal bir düzlemde hareket eden göçebelilerin dışil yeryüzüne yaşamı dışsallaştırarak işaret bırakması olarak da tanımlanabilir. Dışsallaştırılan bilişsel kapasiteye bağlı teknolojik pratikler kapsamında değerlendirildiğinde, eylemlilik ile yaşam alanını şekillendiren bireyin Neolitik ile bir düzenlilik ve mekânsal bağ durumunun (territorialisation) peşine düştüğü yani dışsallaştırılan eril eylemlilikle dışil bir mekânsal tasarıma ulaşıldığı söylenebilir.

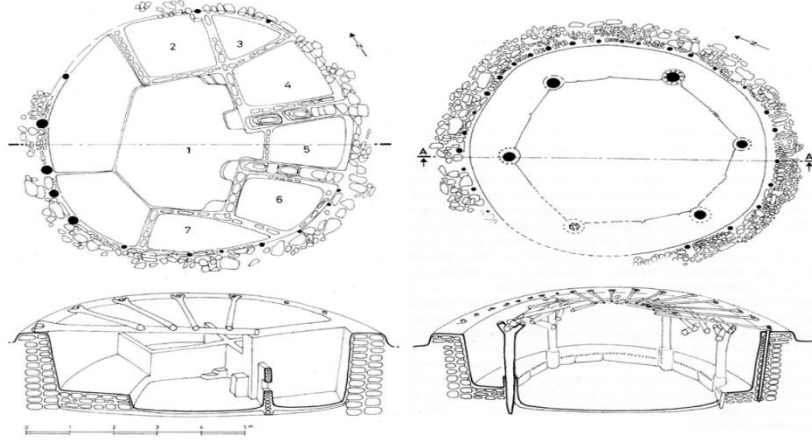
Teknoloji ile gelen bütünleşme ve kompleksleşme sürecini Anadolu'nun arkeolojik mimari kalıntıları üzerinden okuma gayretine giren Korfmann (1983) da "Anatolisches Siedlungsschema" olarak tanımladığı bir yerleşim planının Kalkolitik ile birlikte mimari tasarımda yaygınlaştığını öne sürer. Bu mimari tasarımda ortak avlulu bir merkezin etrafına sıralanmış bitişik "agglunative" yapılar radyal ya da yelpaze şeklinde sıralanmıştır. Kalkolitik Çağda Mersin Yumuktepe (Naumann, 1998) Erken Tunç Çağında Elazığ Pulur Sakyol (Yakar, 1985) ve Eskişehir Demircihöyükte (Korfmann,1983 s. 343) gözlemlenen bu plan ortak güvenlik ihtiyacının, ağsallaşmış bir ticari faaliyetin ve üzerinde uzlaşılan bir kolektif hafızanın mimaride vücut bulmuş biçimiyle Neolitikten bu yana devam ettiğini kanıtlar (Bkz. Şekil 3). Bu durum dışsallaştırılmış teknolojik kabiliyete dair yaşam üzerindeki dönüştürme etkisinin kronolojik olarak devamlılık arz ettiğini kanıtlar niteliktedir.

Şekil 1: Göbekli Tepe Mimarisinin Planı

Kaynak: (Dietrich vd., 2014, s. 12)

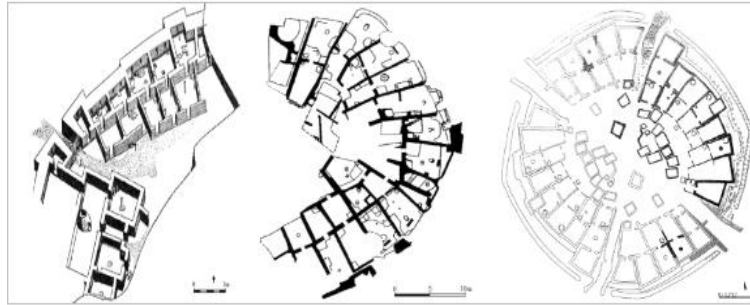
Şekil 2: Jerf El Ahmar'da Bulunan İki Mimari Kalıntının Plan ve Rekonstrüksiyon

Kaynak: (Lichter 2014, s.122)

Bu dögüsel süreç aslında bugün dahi kent planlarında ve mimaride tercih edilen dairesel formların bilişsel tasarıma dayalı kaynağını da açıklar niteliktedir. Neolitik ile başlayan bu mimari teknolojik ivmelenme 1919 yılında Paul Wolf tarafından geliştirilen radyo-konsantrik şehir modelinde (Eisner, 1992 s.238; Bkz. Şekil 4), 1940'lı yıllarda inşa edilen Kibbutz yahudi yerleşimlerinde ve yakın tarihte Şangay Luchao'da inşa edilen (Bkz. Şekil 5) liman kentinde (Bardzinska-Bonenberg, 2016 s. 42) kendini gösterir. Tarihsel düzlem içerisinde dış tehdit (2016 s.38) ve ortak ihtiyaçlar temelinden çoklu, bütünleşik ve eklektik çağdaş gerekçelere evrilen teknolojik ivme yaşamımızdaki dönüştürme ve kompleksleştirme etkisi devamlılık arz eden bir dinamiği teşkil eder. Kronolojik olarak incelendiğinde de insanoğlunun primitif bilişsel tecrübelerinin bir çıktısı olarak teknoloji ile pratikleşen ilkel tecrübelerin güvenlik yani tehdit algısı, kaynaklara yakınlık, kolay iletişim ve tasarruf gibi saiklerle mimariye yansıdığı söylenebilirken teknolojik ilerleme ile birlikte mimari tasarım anlayışının fonksiyonel, yapısal, sosyal, estetik, prestij ve duygusal önceliklerle şekillendiği düşünülmektedir (Bardzinska Bonenberg, 2016 s. 47).

Şekil 3: Yumuktepe (a), Pulur Sakyol (b), Demircihöyük (c) Mimari Planları

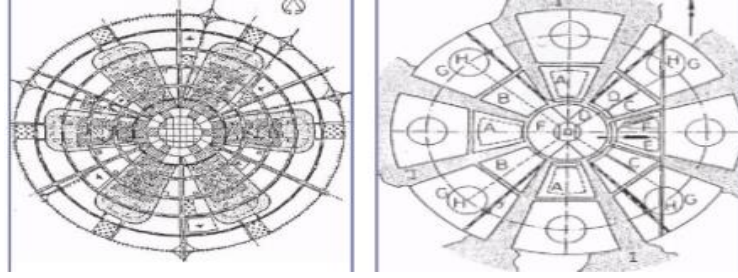
a

b

c

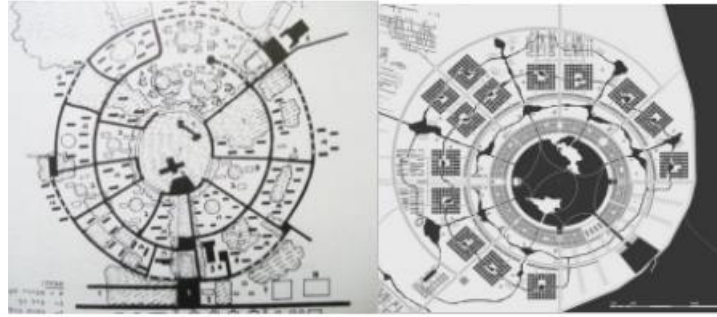
Kaynak: (Naumann,1998; Yakar, 1985; Korfmann,1983)

Şekil 4: Radyokonsantrik Şehir Modelleri

Kaynak: (Eisner, 1992 s. 238)

Şekil 5: Kibbutz ve Şangay Luchao Planı

Kaynak: (Bardzinska-Bonenberg, 2016, s. 42)

Aristo'nun (2014 s. 25) erdemli bir sanat olarak nitelediği architecton pratiğine denk düşen mimari, bilişsel boyutu mekâna aktarabilme ve dışsallaştırma tekniği ile Neolitik dönemde bir kırılma yaşamıştır. Bu kırılmanın bir sonucu olan siyaseti de mimari sıfatıyla (magista architectonikos, architectonic politics) tanımlayan Aristo siyaseti diğer tüm sanat ve faaliyetlerin üzerine inşa edildiği en kapsamlı ve önemli tasarım olarak betimler (Von Heyking, 2008 s. 179). Bu tasarım gücünün kaynağında akıl ile beden uyumuna dayalı fiziksel zekaya (physical intelligence) ek olarak Neolitik ile ani bir sıçrayış gösteren bilişsel yeteneklerin (cognitive abilities) etkisi bulunmaktadır. Sıçrayışın temelinde ise zekayı ortaya çıkaran çoklu fiziksel zekalar arasındaki ilişkiselliğin katkısı tartışmasızdır. İlişkiselliğin derinliğindeki biyolojik temel bakımından incelendiğinde ise sinir hücrelerinin işbirliği ve kaynaşmasıyla ortaya çıkan bireyler arası etkileşim, kompleksleşme ve bütünleşme söz konusudur. Neolitik bu anlamda bilişsel taşmadır ve bilgiye dayalı sınırlandırma biçiminin imgelerden simgelere dönüşümünü ve teknolojik teorisinin temelini oluşturan bilişsel kapasitenin bilgiye evrilmesini tetiklemiştir.

Bu bilişsel taşma fikrini Cauvin (2000) savunur. Özellikle tarım öncesi toplumlarla ilgili Sembollerin Devrimi (Revolution of Symbols) kuramının bu destek kapsamında gıda ihtiyacı ve ekonomik gereksinim temelli çevresel determinizm (environmental determinism) kuramından farklı bir nitelik arz ettiği görülür. Cauvin (2000 s. 14; 23; 208-209) bu noktada insanoğlunun bilişsel kapasitesinde yaşanan ani bir sıçrayışın organizasyonel kabiliyetlerin gelişmesi bakımından temel bir dinamik olduğunu öne sürer. Bu mutasyonun kaynağında çemberin dışına çıkartıcı ilişkisellik yani karşılıklı etkileşim hali olarak kolektif psikolojinin (collective psychology) olduğu tartışılmaktadır (Cauvin vd, 2001). Bu durum ekonomiden önce gelen bilişsel kapasite

artışına ve ekonomik saiklerden bağımsız bir ideolojiye işaret etmektedir. Özellikle Neolitik mimaride gözlemlenen kamusal yapılar, yüksek nüfuslu iskânlar, tapınak benzeri tasarımlar ve yapısal organizasyona dayalı yerleşim planları sistematik ve teknolojik bir öncül devlet sürecinin yaşandığını kanıtlamaktadır. Bu noktada bütünleşmiş bir ortak kültürel hafızanın da inşa edilmiş olduğundan bahsetmek yanlış olmaz. Dunbar'ın (1996, 1998) sosyal beyin hipotezi (social brain hypothesis) kapsamında düşünüldüğünde Homo Sapiens'in 150 kişilik bir grup üzerinde etkin tahakküm kurabilecek bir bilişsel kapasiteye sahip olmasına karşın Neolitik ile dışsallaştırılan ve bir teknolojik aygıt haline getirilen beynin binlerce kişilik bir nüfusu eşgüdümlemek için mimari, söylem ve sembollerle müşterek (collective) bir hafıza, toplumsal aidiyet ve kimlik yarattığı öne sürülür (Cohen, 2001 s. 58; Watkins, 2012). Bu sürecin mekanik çalışma prensibi ise sürekli yenilenen ve yinelenen döngüsel bir üretim/paylaşım pratiğine ve denetimine dayalıdır. Denetim sürecinde söz konusu olan şey bireyin çemberin dışıyla kurduğu ilişkiselliğin sınırlandırılmasıdır.

Bu kapalı sınırlandırmada sürekli hareket eden, yaşlanan ve şekilden şekle giren yüz sürekli değişen gökyüzü gibi (eril) göçebe ve akışkandır ancak maske olarak tanımlanabilecek statü belirteci personalar (dış dünya ile uyumlaştıran sentetik kimlik, maske) toplumsal hayata adaptasyon için üretilmeleri nedeniyle bir durma ve statik kimliklenme halini temsil eder (Öğdül, 2018). Bu çerçevede Neolitik ile yeniden belirlenen çember dâhilinde varlığın kurulumu etkin bir iktidar mekanizmasının ya da kapsamı alanını genişleten bir egemenin kontrolünde gelişir. Kontrolü sağlayan öncül süreçte potansiyelini ortaya çıkaran birey için yine ve yeni sınırların çizilmesi ve oluş halinin bir anlamda denetimi söz konusudur. Bu denetimde düzeni sürdürülebilmek ve kaostan kurtulmak edimiyle hareket eden toplulukta kontrol mekanizmaları artar (Nancy, 2003 s. 233).

5. SONUÇ

Siyaset teorisine dair bu çalışma ile teknik bilgi ve onun çıktısı olan teknolojinin insanlığın devlete ulaşmasındaki tetikleyici etkisi teorik ve kavramsal düzeyde analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada yaşamın dışsallaştırılması olarak ortaya çıkan teknik, bir sabitleme ilişkisini temsil eden Neolitik ile oluşu (becoming) varlığa (being) dönüştürmüştür. Bu dönüşüm praxis yani eylemin yani siyasal olanın teknik ve teknoloji ile kurduğu bağın bir sonucudur. Bu bağ siyasal pratiğin siyasete dönüşmesinde ve kurumsallaşmasında tetikleyicidir. Kurumsallaşmanın göstergesi olabilecek ilk Neolitik mimari yerleşim modelleri ise teknoloji ile daha karmaşık hale gelmiş, şehirleşerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Neolitik ile başlayan ve Mezopotamya'da MÖ IV. Binyılda kent devrimine sebep olduğu düşünülen bu süreç (Childe,2009), MÖ VI. Yüzyılda Antik Yunan'da polis in yani şehrin ve aynı zamanda demokrasinin de ortaya çıkışını tetiklemiştir. Siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda kendi kendine yeterek sürdürülebilir bir yaşam sunan şehirler bir sabitleme ilişkisi neticesindeki mekân üretiminin (Lefebvre,2020) çıktısı olarak hem özne rolüyle belirleyen hem de nesne rolüyle belirlenen olmuştur. Mekânsal sabitleme ile gelen şehir ve insan arasındaki bu simbiyotik kendi kendine yetme ilişkisinin temel sonucu heterarşik yani hiyerarşik olmayan yatay ve primitif ilişkisel bağımlılığın ya da eşgüdümlü yaşama özelliğinin hiyerarşiye dönüşmesidir. Bu durum Antik felsefeden kaynağını alan Cosmos yani düzen sorununun kozmein ile düzenlilik durumuna getirilmesini ifade eder. Bu düzenlilik durumu Cemiyet (Gemeinschaft) V Cemaat (Gesellschaft) diyalektinde (Tönnies,2005) heterarşik cemaatin cemiyetleşmesini yani ortak, hedef, ülkü, amaç doğrultusunda kural, kanun ve teamüllerle düzenlenmiş bütünleşmesini getirmiştir.

Üretme, tüketme ve dönüştürme temelli bu bütünleşmede temeli Neolitik'te atılan şehir, mimari ile başlayan bir sabitleme ilişkisinden evrilmiş ve zaman içerisinde farklı kurumsal teknolojilerle donatılarak bugünkü modern devlete dönüşmüştür. Endüstri Devrimi ise tekniğin bilgi ile olan bağına güçlendirmiş ve devlet olgusu teknoloji ile daha karmaşık bir ilişkiye girerek anlamını ve etki alanını genişletmiştir. Tekniğin bilgi ile bağının güçlenmesi devlete dair kurumsallaşma teknolojilerinin normatifleşmesini sağlamış, iktidar ilişkilerini ve egemenlik mekanizmalarını pekiştirmiş ve devlet olgusunun siyasette merkezileşmesine yol açmıştır. Tekniğin teknolojiye dönüştüğü bu kurumsallaşma süreci içerisinde devlet, artık bir yaşam makinesi olarak ortaya çıkmış, ağsallaşmış bir mekanizmaya dönüşmüş ve siyasal olanın belirleyiciliği siyasetin normatifliği ile sınırlandırılmaya başlamıştır.

NOTLAR

---

¹ Heraklitos'un "Peri Physeos" (Doğa üzerine) adlı eserinde doğada değişimin devamlılığını ve kaçınılmazlığını, canlı veya cansız hiçbir şeyin bir sabitleme ilişkisiyle hayatta kalamayacağını ifade ettiği ve "Panta rei" (Herşey akar) devamlı akış üzerinden hayatı tanımladığı felsefi eseri.

² Neganthropoloji, insanlığı ürettiği ve kullandığı teknolojiler ekseninde, yarattığı farmakolojik yani deva ve tahribat etkisiyle bir yok oluş tetikleyicisi olarak ele alan yaklaşım. Bu yaklaşım, antropoloji, sosyoloji, tarih, felsefe ve ekoloji gibi farklı alanlardan yararlanarak, insan faaliyetlerinin çevreye, biyolojik çeşitliliğe ve insan refahına nasıl zarar verdiğini araştırır.

³ Antroposen kelime anlamı olarak *anthropo: insan* ve *cene: son* sözcüklerinden türemiştir. Sosyal Bilimlerdeki tartışmalar bakımından Antroposen endüstriyel teknolojilerin bıraktığı karbon izinin yerini tüm kaynakları ürettiği yeni teknolojilerle tüketen insan izinin aldığı Sanayi inkılabını esas alan yeni bir çağı tanımlar. Artık kendini yenileyebilen ve insanoğlu tarafından kullanılan kaynaklar tükenmektedir ve insanoğlu her yerdedir.

⁴ Göbeklitepe'nin tarihteki en erken Neolitik Dönem yerleşimi mi yoksa tapınağı mı olduğuna dair tartışmalar halen devam etmektedir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı

Bu araştırma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Yazar Katkıları

Yazar çalışmayı tümüyle tek başına gerçekleştirmiştir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A., Köker, L. (2008). *Tanrı devletinden kral devlete*. Ankara: İmge Yayınları.
- Aristoteles (2014). *Nikomakhos'a etik*. Çev. Z. Özcan. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Audouze, F. (2002). Leroi-Gourhan, a philosopher of technique and evolution. *Journal of Archaeological Research*, 10, 277-306. <https://doi.org/10.1023/A:1020599009172>
- Baker, U. (2011). *Beyin ekran*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Banning, E. B. (2011). So fair a house: Göbekli Tepe and the identification of temples in the Pre-Pottery Neolithic of the Near East. *Current Anthropology*, 52(5),619–660. <https://doi.org/10.1086/661207>
- Bardzinska-Bonenberg, T. (2016). Ring-and-circle, symbolical and practical meaning of the form in town planning and architecture. A: Virtual City and Territory. *Back to the Sense of the City: International Monograph Book*. Barcelona: Centre de Política de Sòl i Valoracions,37-49. <https://doi.org/10.5821/ctv.8043>
- Boyd, D., Crawford, K., Savcı, B. (2015). Büyük veri üzerine eleştirel sorular: Kültürel, teknolojik ve bilimsel bir olgu hakkında eleştirel Sorgulamalar. *Folklor/Edebiyat*, 21(83), 199-215.
- Bréhier, E. (1963). *The history of philosophy*. Çev. J. Thomas, Chicago: University of University Press.
- Burkett, P., & Foster, J. B. (2006). Metabolism, energy, and entropy in Marx's critique of political economy. *Theory and Society*, 35,19-156. <https://doi.org/10.1007/s11186-006-6781-2>
- Burnet, J. (1952). *Early Greek philosophy*, New York: A. and C. Black.
- Canguilhem, G. (1992). *Machine and organism*. J. Crary ve S. Kwinter (ed.). Incorporations: Zone 6. Çev. M. Cohen ve R. Cherry. New York: Zone Books,44-70.
- Canguilhem, G. (2008). *Knowledge of life*. Ed. Marrati P. ve Meyers T. New York: Fordham University.
- Cauvin, J. (2000). *The birth of the gods and the origins of agriculture*. Cambridge, Translation: T. Watkins. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Cauvin, J., Hodder, I., Rollefson, G., & Bar-Yosef, O. (2001). *The birth of the gods and the origins of agriculture by Jacques Cauvin*, Çev. T. Watkins (New Studies in Archaeology). *Cambridge Archaeological Journal*. 11, 105-121. <https://doi.org/10.1017/S0959774301000063>
- Childe, V. G. (2009). *Tarihte neler oldu?*, Çev. Alaeddin Şenel-Mete Tunçay, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Claessen, H.J.M., Bargatzky, T., Cowgill, G. L., Diakonoff, I. M., Hagesteijn, R. R., Hicks, F., Muller, J.-C., Potts, D. T., Rowlands, M., Sinha, A. C., & Warnier, J.P. (1984). The internal dynamics of the early state [and Comments and Reply].*Current Anthropology*,25(4),365–379. <https://doi.org/10.1086/203154>
- Clastres, P. (1991). *Devlete karşı toplum*. Çev. M. Sert- N. Demirtaş. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cohen, A. P. (2001). *The symbolic construction of community*. Chichester: E. Horwood.

- Danto, A. C. (1963). What we can do. *Journal of Philosophy*, 60(15), 435-445. <https://doi.org/10.2307/2023429>
- Danto, A. C. (1965). Basic Actions. *American Philosophical Quarterly*, 2(2), 141 – 148.
- Darwin, C. (1876). *The Origin of Species*, London: John Murray.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1988). *A thousand plateaus*, Çev. Brian Massumi, London: The Athlone Press.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (2014). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*, Çev. B. Massumi: London.
- Derrida, J. (1999). Platon'un eczanesi. *Toplumbilim Dergisi: Derrida Özel Sayısı*, Çev. Z. Direk., 63-81.
- Descola, P. (2013). *Doğa ve kültürün ötesinde*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dietrich, O., Köksal-Schmidt, Ç., Kürkçüoğlu, C., Notroff, J., & Schmidt, K. (2014). Göbekli Tepe. Preliminary report on the 2012 and 2013 excavation seasons. *Neo-Lithics*, 1, 11-17.
- Duguit, L. (1954). *Kamu hukuku dersleri*, Çev. S. Derbil, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Dunbar, R. I. M. (1996). *Grooming, gossip and the evolution of language*. London: Faber and Faber.
- Dunbar, R. (1998). The social brain hypothesis. *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews*, 6, 178-190. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1520-6505\(1998\)6:5<178::AID-EVAN5>3.0.CO;2-8](https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6505(1998)6:5<178::AID-EVAN5>3.0.CO;2-8)
- Eberhard, W. (1944). Eski Çin Felsefesinin Esasları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2(2), 265-276. https://doi.org/10.1501/dtcfder_0000000445
- Eksen, G. Ç. (2009). *Spinoza'da etik-siyaset ilişkisi üzerine: Spinoza günleri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Eisner, S. (1993). *The urban pattern: City planning and design*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Espinas, A. (1878). *Des sociétés animales*. Paris: G. Bailliére et cie.
- Frangipane, M. (2002). *Yakındoğuda devletin doğuşu*. Çev. Z. İlkelen, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Foster, J. B., & Burkett, P. (2000). The Dialectic of Organic/Inorganic Relations: Marx and the Hegelian Philosophy of Nature. *Organization & Environment*, 13(4), 412–413. <https://doi.org/10.1177/1086026600134002>
- Guy, F., Daver, G., Mackaye, H.T., Likius, A., Boisserie, J. R., Abderamane, M., Vignaud, P., & Nekoulnang, C. (2022). Postcranial evidence of late Miocene hominin bipedalism in Chad. *Nature*, 609, 94-100. <https://doi.org/10.1038/s41586-022-04901-z>
- Harcourt-Smith, W. H. E. (2010). The first hominins and the origins of bipedalism. *Evo Edu Outreach*, 3, 333–340. <https://doi.org/10.1007/s12052-010-0257-6>
- Haslam, N. (2006). Dehumanization: An integrative review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(3), 252-264. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr1003_4

- Heidegger, M. (1977). *The question concerning technology and other essays*. New York: Harper & Row.
- Heidegger, M. (1998). *Teknik ve dönüş*. Çev. N. Aça. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Heidegger, M. (2018). *Varlık ve zaman*. Çev. K.H. Ökten. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Herakleitos (2005). *Fragmanlar*. Çev. C. Çakmak İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Hobbes, T. (2017). *Leviathan* Çev. S. Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hooke, S. H. (2002). *Ortadoğu mitolojisi*. Çev. A. Şenel. Ankara: İmge Yayınevi.
- İbn-i Haldun (2016). *Devlet*. Çev. O. Arpaçukuru, İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Johnson, C. (2011). Leroi-Gourhan and the Limits of the Human, *French Studies*, 65/4:1,471–487. <https://doi.org/10.1093/fs/ksr134>
- Kondratieff, N. D. (2010). *İktisadi yaşamın uzun dalgaları*, Çev. U. S. Akalın, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Korfmann, M. (1983). *Demircihüyük: Die ergebnisse der ausgrabungen 1975-1978. Architecture, Stratigraphie und Befunde, 1*, Mainz am Rhein.
- Kranzberg, M. (1986). Technology and history: Kranzberg's laws. *Technology and Culture*, 27(3),544–560. <https://doi.org/10.1353/tech.2021.0008>
- Kramer, S.N. (1999). *Tarih Sümer'de başlar*. Çev. H. Kayukan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Latour, B. (2009). Tarde's idea of quantification, Ed. M. Candeia. *The Social after Gabriel Tarde: Debates and Assessments*, 145-162. Routledge, London.
- Latour, B. (2021). *Toplumsal yeniden toplama Aktör-Ağ Teorisine giriş*. Çev. N. Bingöl İstanbul: Tellekt.
- Le Cain, T. J. (2015). Against the anthropocene. A Neo-Materialist perspective. *International Journal for History, Culture and Modernity*. 3(1),1–28. <http://doi.org/10.18352/hcm.474>
- Lefebvre, H. (2020). *Mekânın üretimi*, Çev. I. Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Leroi Gourhan, A. (1952). "Homo Faber - Homo Sapiens", *Revue de Synthèse* 30,79-102. <https://doi.org/10.1163/19552343-07101004>
- Leroi Gourhan, A. (1993). *Gesture and speech*. Trans. B. Berger. MIT Press, Cambridge MA.
- Lichter, C. (2014). 'Temples' in the neolithic and copper age in Southeast Europe. *Documenta Praehistorica*, 41, 119-136. <https://doi.org/10.4312/dp.41.7>
- Lieberman, D. E. (2010). Four legs good, two legs fortuitous: Brains, brawn and the evolution of human bipedalism. Ed. J. B. Losos. *In the Light of Evolution*, 55-71. Greenwood Village, CO: Roberts and Company.
- Locke, J. (2012). *Yönetim üzerine ikinci inceleme sivil yönetimin gerçek kökeni boyutu ve amacı üzerine bir deneme*. Çev. F. Bakırcı. Ankara: Ebabil Yayınları.
- Marcuse, H. (1998). Some social implications of modern technology, Ed. A. Arato ve E.Gebhardt. *Essential Frankfurt School Reader*, , 138-162. New York: The Continuum Publishing.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.

- Marx, K. (1966). *Felsefenin sefaleti*, Çev. E. Başar, Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1973). *Grundrisse: Foundations of the critique of political economy*. London: Penguin.
- Marx, K. (1981). *Capital*, Vol. III. New York: Vintage Books.
- Merzlyakov, S. S. (2022). Posthumanism vs. transhumanism: From the “End of exceptionalism” to “Technological humanism”. *Her. Russ. Acad. Sci.*92 (Suppl 6),475–482.
<https://doi.org/10.1134/S1019331622120073>
- Naumann, R. (1998). *Eski anadolu mimarlığı*, Çev. B. Madra. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Nancy, B. C. (2003). Bless the chaos - shiftin paradigms: From independence to interdependence. Ed. G. R. Walz ve R. L. Knowdell *Global Realities*, 229-241.
<https://doi.org/10.4324/9780203507292-18>
- Nasr, S. H. (1995). *Bir kutsal bilim ihtiyacı*. Çev. Ş. Yalçın, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Negri, A. (2003). *Devrimin Zamanı*, Çev. Y. Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Negri, A. (2005). *Yaban Kuraldışılık*, Çev. E. Canaslan, İstanbul: Otonom Yayınları.
- Ohno, S. (1978). The significance of gene duplication in immunoglobulin evolution (Epimethean Natural Selection and Promethean Evolution). In: Litman, G.W., Good, R.A. (Eds.) *Immunoglobulins. Comprehensive Immunology*, 5, 197-204. Boston: Springer
https://doi.org/10.1007/978-1-4684-0805-8_7
- Oppenheimer, F. (1997). *Devlet*. Çev. A. Şenel ve Y. Sabuncu, İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Öğdül, R. (2018), *Yüzün Topoğrafyası*, 01.05.2024 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=7BLbawaMe4A> adresinden alınmıştır.
- Platon (2017). *Devlet*. Çev. S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Politzer, G. (2012). *Felsefenin temel ilkeleri*, Ankara: Alter Yayıncılık.
- Rousseau, J.J. (2017). *Toplum sözleşmesi* Çev. V. Günyol, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Scham, S. (2008). The World's First Temple. *Archaeology*.61 (6),22-26.
- Scruton, R. (2002). *Spinoza: A Very Short Introduction*, Oxford University Press.
- Spinoza, B. (2011). *Etika*. Çev. H. Z. Ülken, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Stiegler, B. (1998). *Technics and time, 1: The fault of epimetheus*, Çev. R. Beardsworth and G. Collins. Stanford: Stanford University.
- Stiegler, B. (2012). *Politik ekonominin yeni bir eleştirisi için*. Çev. E. Koytak İstanbul: Monokl Yayınevi.
- Stiegler, B., & Ross, D. (2017). What is called caring? Beyond the antropocene. *Techné: Research in Philosophy and Technology*, 21(2/3),386-404. <https://doi.org/10.5840/techne201712479>
- Tönnies, F. (2005). *Gemeinschaft ve Gesellschaft, Şehir ve Cemiyet*, Çev. A. Aydoğan, s.185-219 İstanbul: İz Yayıncılık.

- Vlastos, G. (1947). Equality and justice in early Greek cosmologies, *Classical Philology*, 42, 3, 156-178. <https://doi.org/10.1086/363029>
- Von Heyking, J. (2008). "Sunaesthetic" friendship and the foundations of political anthropology. *International Political Anthropology*, 1, 179-193.
- Watkins, T. (2012). Household, community and social landscape: Maintaining social memory in the early neolithic of Southwest asia. Ed. Furholt, M.; Hinz, M. ve Mischka, D. *As Time Goes By? Monumentality, Landscapes and the Temporal Perspective*. 2, 23-44.
- Weber, M. (2008). *Max Weber's complete writings on academic and political vocations*. Ed. J. Dreijmanis, Çev. G.C. Wells. New York: Algora.
- Yakar, J. (1985). *The later prehistory of Anatolia. The late chalcolithic and early bronze age*, Oxford: BAR International Series.